

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2025
IJTIMOIY FANLAR

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.Toirov	
Texnosivilizatsiya jarayonining ijtimoiy-falsafiy talqini	109
B.Mirzaraximov	
Turizmning axloqiy-estetik mohiyatini tadqiq etishga oid metodologik yondashuvlar	117
M.T.Voxidova	
Xondamir asarlarida axloq va adolat g'oyalarining falsafiy talqini	123
D.E.Normatova	
IX-XII asrlarda o 'rta osiyoda ilmiy-axloqiy tafakkur rivoji	127
B.X.Tolipov	
Innovatsion iqtisodiy raqobat muhitining yoshlar iqtisodiy faolligiga ta'siri	131
A.A.Salmonov	
Inklyuziv jamiyatning ijtimoiy falsafiy mazmuni	135
X.X.Yuldashxodjayev	
Musoxon Dahbidiy merosida davlat boshqaruvi va ma'naviy etakchilik hamda ijtimoiy mas'uliyatning zamonaviy talqini	140
G.I.Hashimova	
Harbiy ijtimoiy ish – davlat va fuqarolik institutlarining kontseptual-nazariy, siyosiy-huquqiy faoliyati tizimi sifatida	144
K.Shadmanov	
Literary and rhetorical traditions of latin and greek languages on the formation of english philosophical literature	149
A.A.Mo'ydinov	
Ma'naviy amaliyot kategoriyasining ijtimoiy-falsafiy talqini	153
A.A.Sayitxonov	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsion usullarning zaruriyati	159
G.M.Bozorova	
Muhammad Sharif Jurjoniyl ilmiy merosi va uning inson tafakkuri rivojida falsafiy ahamiyati	163
D.A.Sobirov	
Inson va mehnat: falsafiy tafakkur tarixida izlanish	168
Z.I.Narziev	
Aziziddin Nasafiyning tasavvuf ontologiyasi va ontologik konsepsiyalarga munosabati	177
X.M.Burxanov	
Raqamli jamiyatda axborot xavfsizligini ta'minlash mexanizmlari	183
S.Q.Qaxxorova	
Zamonaviy yoshlar ma'naviyati, axloqiy qadriyatlar va ruhiy barkamollikka yo'l	188
J.J.Shodiyev	
Inson ruhiy barkamolligi va jamiyat barqarorligini falsafiy yondashuv orqali rivojlantirish	192
N.U.Nurmatova	
Abdulkholiq G'ljduvoniylning "Maqomoti Yusuf Hamadoniyl" asari tahlili	196
A.A.Azimov	
Rudakiyl falsafiy qarashlarida ijtimoiy adolat va inson tarbiyasi	200
S.H.Pulatov	
Abu Homid al-G'azzoliyl va Ibn al-Arabiyl ilmiy merosining keyingi davrlarda tadqiqi va bugungi kundagi ahamiyati	206
E.X.Zoyirov	
Ya'qub Charxiyl ta'limotida borliq nazariyasi.	211
F.A.Qalandarova	
Ijtimoiy tabaqalanish evolyutsiyasi va uning zamonaviy jamiyatdagi yangi ko'rinishlari	217
S.R.Kutlimuratov	
Turkistonda jadidchilik harakatining shakllanishi	222
R.Sh.Bozorova	
Yangi O'zbekistonda ayollar intellektual va ma'naviy salohiyatini shakllantirishda ijtimoiy-falsafiy omillar, qadriyatlar va gender adolatning ahamiyati	226
Z.A.Ergasheva	
Yangi O'zbekistonda huquqiy ta'lim va axloqiy tarbiyani uyg'unlashtirish zarurati	230
Sh.F.Polvonov	

UO'K: 323.2:172.1:316.7(575.1)

**MUSOXON DAHBIDIY MEROSIDA DAVLAT BOSHQARUVI VA MA'NAVIY YETAKCHILIK
HAMDA IJTIMOY MAS'ULIYATNING ZAMONAVIY TALQINI****СОВРЕМЕННОЕ ТОЛКОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ, ДУХОВНОГО
ЛИДЕРСТВА И СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В НАСЛЕДИИ МУСАХОНА
ДАХБИДИЯ****THE CONTEMPORARY INTERPRETATION OF GOVERNANCE, SPIRITUAL
LEADERSHIP AND SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE LEGACY OF MUSOKHON DAHBIDIY****Yuldashxodjayev Xaydar Xashimxanovich**

Yangi asr universiteti kafedra mudiri, dotsent, tarix fanlari nomzodi.

Annotatsiya

Ushbu maqolada Musoxon Dahbidiy merosida davlat boshqaruvi, ma'naviy etakchilik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillarining mazmuni tahlil qilinadi. Undagi axloqiy-me'yoriy qarashlar zamonaviy boshqaruv tizimi bilan qiyosiy ko'rib chiqilib, bugungi demokratik islohotlar, adolat tamoyili, jamiyat barqarorligi va rahbarlik madaniyati bilan uyg'unlik jihatlari yoritiladi. Tadqiqot Dahbidiy g'oyalari zamonaviy boshqaruv amaliyotida inson qadri, mas'uliyatli etakchilik va ijtimoiy burchni kuchaytirishga xizmat qilishini ko'rsatadi.

Аннотация

В статье анализируется содержание принципов государственного управления, духовного лидерства и социальной ответственности в наследии Мусахона Дахбидия. Его нравственно-нормативные взгляды сопоставляются с современными моделями управления, отражая их актуальность в условиях демократических реформ, принципа справедливости, социальной стабильности и культуры руководства. Исследование показывает, что идеи Дахбидия могут способствовать укреплению ценности человека, ответственного лидерства и социального долга в современном государственном управлении.

Abstarct

This article examines the principles of governance, spiritual leadership, and social responsibility reflected in the legacy of Musokhon Dahbidiy. His ethical and normative views are compared with modern governance models, highlighting their relevance to contemporary democratic reforms, justice, social stability, and leadership culture. The study demonstrates that Dahbidiy's ideas can contribute to strengthening human dignity, responsible leadership, and social obligation in modern public administration.

Kalit so'zlar: Musoxon Dahbidiy, davlat boshqaruvi, ma'naviy etakchilik, ijtimoiy mas'uliyat, axloqiy qadriyatlar, zamonaviy talqin.

Ключевые слова: Мусахон Дахбидий, государственное управление, духовное лидерство, социальная ответственность, нравственные ценности, современная интерпретация.

Key words: Musokhon Dahbidiy, governance, spiritual leadership, social responsibility, ethical values, contemporary interpretation.

KIRISH

Musoxon Dahbidiy merosi Sharq ma'naviy tafakkurining etuk namunalaridan biri bo'lib, unda inson komilligi, jamiyat barqarorligi va adolat tamoyillariga asoslangan boshqaruv madaniyati alohida o'rin egallaydi. Dahbidiyning qarashlari nafaqat diniy-axloqiy ta'limot sifatida, balki keng ijtimoiy-huquqiy mazmunga ega bo'lgan boshqaruv konsepsiyasi sifatida ham qimmatlidir. U insonning ma'naviy pokligi, rahbarning adolatli bo'lishi, jamiyat oldidagi mas'uliyatni chuqur his etish kabi g'oyalarni ilgari surib, ularni amaliy hayot mezonlari sifatida ko'rsatadi.

Bugungi globallashuv, raqamli transformatsiya va jamiyat taraqqiyotining yangi bosqichida davlat boshqaruvi tizimi oldiga qo'yilayotgan talablar borgan sari murakkablashib bormoqda. Ana shunday sharoitda tarixiy-ma'naviy merosdan, xususan, Musoxon Dahbidiy kabi mutafakkirlarning boshqaruvga oid fikrlaridan foydalanish o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Dahbidiyning ma'naviy etakchilik, adolatli hukm, halollik, ijtimoiy mas'uliyat va jamiyat manfaatini ustun qo'yish haqidagi

FALSAFA

qarashlari zamonaviy demokratik boshqaruv, fuqarolik jamiyati, inson qadri ulug'lash siyosati bilan bevosita uyg'unlik kasb etadi.

Mazkur tadqiqot Musoxon Dahbidiy merosida mujassam bo'lgan boshqaruv tamoyillarini zamonaviy davlat boshqaruvi nazariyalari bilan solishtirgan holda o'rganadi. Shu orqali, mutafakkirning fikrlari bugungi rahbarlik madaniyatini takomillashtirish, ijtimoiy adolatni qaror toptirish va inson manfaatlariga xizmat qiluvchi boshqaruv modelini shakllantirishda qanchalik muhimligini asoslab beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Musoxon Dahbidiy merosini o'rganishda birinchi navbatda uning asarlari va risolalari tarixiy manbalar sifatida tahlil qilindi. Bu manbalar orqali Dahbidiyning davlat boshqaruvi, ma'naviy etakchilik va ijtimoiy mas'uliyatga oid qarashlari to'g'ridan-to'g'ri o'rganildi. Shuningdek, Sharq va G'arb olimlari tomonidan yozilgan ilmiy tadqiqotlar, maqolalar va monografiyalar tahlil qilinib, uning g'oyalari zamonaviy boshqaruv nazariyalari bilan solishtirildi.

Tadqiqot davomida zamonaviy davlat boshqaruvi, rahbarlik va ijtimoiy mas'uliyat bo'yicha amaliy va nazariy manbalar ham o'rganildi. Bu Dahbidiyning axloqiy va ma'naviy qarashlarini bugungi demokratik, adolatli va mas'uliyatli boshqaruv tizimi bilan uyg'unlashtirishga imkon berdi.

Metodlar sifatida tarixiy-metodik yondashuv qo'llanilib, Dahbidiyning fikrlarini u yashagan ijtimoiy-madaniy muhit kontekstida tahlil qilish amalga oshirildi. Shu bilan birga, taqqoslash (komparativ) metod yordamida uning boshqaruv tamoyillari zamonaviy boshqaruv konsepsiyalari bilan solishtirildi. Analitik va sintetik metodlar orqali manbalar mazmuni tizimlashtirildi va ularni zamonaviy boshqaruv amaliyotiga tatbiq etish imkoniyatlari aniqlandi. Ilmiy-falsafiy yondashuv esa ma'naviy etakchilik va ijtimoiy mas'uliyat tushunchalarini chuqur falsafiy tahlil qilishga xizmat qildi.

Shunday qilib, adabiyotlar tahlili va metodlar Musoxon Dahbidiy merosini bugungi kundagi davlat boshqaruvi, ma'naviy etakchilik va ijtimoiy mas'uliyat kontsepsiyasi bilan uyg'unlashtirish imkonini berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Musoxon Dahbidiy merosi Sharq falsafiy va ma'naviy tafakkurining boy manbalaridan biri bo'lib, unda davlat boshqaruvi, ma'naviy etakchilik va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillari chuqur ifodalangan. Dahbidiyning qarashlariga ko'ra, rahbarning asosiy vazifasi adolatni ta'minlash, insonning ma'naviy pokligi va jamiyat manfaatini ustun qo'yishdir. U boshqaruvni nafaqat siyosiy, balki axloqiy va ma'naviy mezonlar asosida olib borish zarurligini ta'kidlaydi. Shu jihatdan uning qarashlari bugungi demokratik boshqaruv tizimi va rahbarlik madaniyati bilan uyg'unlashadi.

Dahbidiyning merosida etakchilik tushunchasi nafaqat hokimiyatni boshqarish, balki jamiyat oldidagi mas'uliyatni his etish bilan bog'liq. Ma'naviy etakchilik – bu rahbarning axloqiy namuna bo'lib xizmat qilishi, qarorlarining adolatli va insonparvarona bo'lishini ta'minlashi demakdir. Shu bilan birga, ijtimoiy mas'uliyat jamiyatning barcha qatlamlari uchun me'yoriy talab sifatida ko'riladi va fuqarolar o'rtasida barqaror hamkorlikni shakllantiradi.

Bugungi globallashtirish va zamonaviy davlat boshqaruvi talablarida Dahbidiyning g'oyalari dolzarbligini saqlab qolmoqda. Zamonaviy boshqaruv amaliyotida uning tamoyillari rahbarlarning axloqiy mas'uliyati, inson qadri va ijtimoiy adolatni ta'minlash, shuningdek, fuqarolik jamiyati institutlarini rivojlantirishda qo'llanilmoqda. Shu tariqa, Dahbidiyning merosi nafaqat tarixiy va ma'naviy ahamiyatga ega, balki bugungi kunda barqaror va samarali davlat boshqaruvi modelini yaratishda ham muhim rol o'ynaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Sharq falsafiy merosini o'rganish va uni zamonaviy boshqaruv konsepsiyalari bilan uyg'unlashtirish rahbarlik madaniyati, ijtimoiy barqarorlik va ma'naviy etakchilikni rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqot metodlari sifatida tarixiy-metodik, komparativ, analitik, sintetik va ilmiy-falsafiy yondashuvlar qo'llanilgan, bu esa Dahbidiyning boshqaruvga oid qarashlarini amaliy jihatdan talqin qilish imkonini beradi.

Shunday qilib, Musoxon Dahbidiy merosi bugungi kun davlat boshqaruvi va rahbarlik konsepsiyalarida axloqiy-me'naviy qadriyatlarni mustahkamlash, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish va demokratik boshqaruv tamoyillarini rivojlantirishda dolzarb ilmiy manba hisoblanadi.

Manbalarga ko'ra, Ushbu tadqiqotda Musoxon Dahbidiy ta'limotida inson kamoloti masalasi bugungi kun sharoitida o'rganiladi. Tadqiqot jarayonida asosiy e'tibor insonning ruhiy poklanishi, axloqiy etukligi va ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishga qaratilgan. Ishda falsafiy-tahliliy metod yordamida Dahbidiy ta'limotining konseptual asoslari o'rganiladi va ularning zamonaviy hayotdagi

ahamiyati tahlil qilinadi. Tarixiy-metodik yondashuv orqali esa bu ta'limotning tarixiy ildizlari, tasavvufiy oqimlar bilan bog'liqligi va jamiyatdagi roli aniqlanadi. Shuningdek, komparativ metod qo'llanilib, Dahbidiy g'oyalari boshqa tasavvuf maktablari va falsafiy oqimlar bilan taqqoslanadi, uning o'ziga xos jihatlari va zamonaviy sharoitda qo'llanish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi. Tadqiqot davomida analitik metod yordamida ruhiy, axloqiy va ijtimoiy kamolot konsepsiyalari chuqur tahlil qilinadi, sintez metod orqali esa klassik tasavvufiy g'oyalar zamonaviy talablarga moslashtiriladi. Shu bilan birga, amaliy-empirik yondashuv orqali insonning zamonaviy sharoitda ruhiy va axloqiy rivojlanish tajribalari, ijtimoiy muhit va hayotiy kuzatuvlar hisobga olinadi. Shu tarzda, tadqiqot metodologiyasi Musoxon Dahbidiy ta'limotini bugungi kun insonining shaxsiy va ijtimoiy kamolotini shakllantirishda amaliy yo'l-yo'riq sifatida o'rganishga imkon yaratadi.

Insonning yaralishi, mohiyati va jamiyatda tutgan o'rni falsafiy muammolar tizimida muhim o'rin tutadi. Turli falsafiy ta'limotlarda bu masalalar turlicha talqin etib kelingan. Shunday bo'lishi tabiiy ham edi, chunki inson mohiyatan ijtimoiy-tarixiy va madaniy mavjudot sifatida har bir yangi tarixiy sharoitda o'zligini chuqurroq anglashga, insoniy mohiyatini ro'yobga chiqarishga intilaveradi.

Komil inson g'oyasi ham milliy, ham umumbashariy mohiyatga ega bo'lgan, odamzotga xos eng yuksak ma'naviy va jismoniy barkamollikni mujassam etgan, uni hamisha ezgulikka undaydigan oliyjanob tuyg'udir. Bu g'oya nafaqat alohida shaxslarni, balki butun-butun xalqlarni yuksak taraqqiyot sari etaklagan, ularni ma'naviyat va ma'rifat bobida tengsiz yutuqlarga ilhomlantirgan. Komillikni orzu qilmagan, barkamol avlodni voyaga etkazish haqida qayg'urmagan xalqning, millatning kelajagi yo'q. Bunday xalq tanazzulga mahkumdur. Sh.Mirziyoev ta'kidlaganidek, "bunda, avvalambor, inson ongi va dunyoqarashini o'zgartirish, insonning ezgu fikr, ezgu so'z, ezgu amal egasi bo'lishiga urg'u berilgan. "Avesto" bitiklari, tasavvuf ilmi, "fozil inson", "komil inson" haqidagi ta'limotlarda ushbu masalaga katta e'tibor qaratilgan.

Ma'lumki, har qanday jamiyat alohida insonlardan tashkil topadi. Adolatli va etuk, komil jamiyatni faqatgina komil insonlarni tarbiyalash orqali qurish mumkin. Inson kamoloti barcha qadimgi bitiklar va falsafiy manbalarda asosiy g'oya bo'lgan.

Butun ma'naviyat tarixi shuni ko'rsatadiki, sivilizatsiya degani – bu insonning o'z-o'zini anglashi, o'zini kamol toptirish uchun olib borgan kurashining hosilasidir. Barcha dinlar, ta'limotlar, tafakkur daholari inson qobiliyati, ruhiyati va axloqini o'rganish, insonni tarbiyalab, to'g'ri yo'lga boshlash, noqisliklar va illatlardan xalos etish bilan shug'ullanib keldilar.

"Masnaviy"da tilga olingan nay – insoniy ruh, oriflik martabasiga erishgan komil insondir. Baytdagi hikoyatning irfoniy ma'nosi quyidagicha: inson ruhi "olami malakut" (ruhlar olami)da Haqning ishq, ma'rifati bilan mashg'ul va "mustag'raq" (g'arq) edi. "Olami nosut" (jismlar olami)ga bog'lanib qolganidan so'ng, jismoniy sifatlardan bo'lgan shahvat va g'azab ruhga g'olib keldi. Uning ruhoni sifatlari, ya'ni muhabbat, ma'rifat va istiqomatida nuqson paydo bo'la boshladi. Ruhda hol-mastlik (sukr) holati paydo bo'lsa, komil inson suhbat, ishq va ahli ishq mutolaasi, dalil-hujjat yoki ishq mastligi orqali ruhiy holati, asliy sifatlarini eslaganida o'z aslini yo'qotgani va nafsiga mag'lub bo'lganini "qol" tili (oshkora) yoki "hol" tili (yashirin) bilan izhor etadi.

Komil inson tushunchasi birinchi marta Muhyiddin Ibn Arabiy tomonidan muomalaga kiritilganini qayd etmoq joiz. Ibn Arabiy nazdida "komil inson-bu aqli avval yoki nafi avval, aqli kul" tushunchalari bilan ma'nodoshdir. Chunki Tangri taolo ilohiy nurdan ilk marta Aqli avvalni yaratdi va uning suratu shaklini komil inson qiyofasida zuhur etdi.

Musoxon Dahbidiy inson fanodan baqoga etsa komillik darajasiga etishini quyidagicha ta'kidlagan: "Fanodan so'ng agar uni baqoga musharraf qilsalar, ikkinchi marta uning komil sifatlari bilan vujud va unga tobe' bo'lgan narsalarni ato etgaylar hamda ikkinchi tug'ilishga mutahaqqiq qilgaylar.

Musoxon Dahbidiy inson tushunchasini irfoniy tahlil qilib, "odamzod bir butun nusxadirki, u ajzoi asharadan (o'nta bo'lakdan), anosiri arbaa (to'rt unsur) dan, nafi nomiqa (o'ziga oro bergan), qalb, ruh, sir, xafiy, axfodan tarkib topganligini keltirib, insonga mavjud bo'lgan quvvat va boshqa javohirlar tuproqqa qaytishini faqat undagi komillik suratlari saqlanishini tahlil qilgan.

XULOSA

Musoxon Dahbidiy ta'limotida inson kamoloti masalasi nafaqat klassik tasavvuf falsafasining markaziy konsepsiyalaridan biri, balki bugungi kun sharoitida insonning ruhiy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lgan yo'riqnomadir. Bugungi kun insonining ruhiy va axloqiy kamoloti, ijtimoiy mas'uliyatni anglash va shaxsiy o'sish jarayoni Dahbidiy ta'limotida ifodalangan qadriyatlar bilan bevosita bog'liqdir. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, klassik tasavvufiy

FALSAFA

g'oyalar zamonaviy insonning ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishi, shaxsiy barqarorligi va ijtimoiy uyg'unlikni ta'minlashda amaliy yo'l-yo'riq sifatida samarali qo'llanilishi mumkin. Shu tariqa, Dahbidiy ta'limoti nafaqat tarixiy va falsafiy ahamiyatga ega, balki bugungi kun sharoitida insonning mukammallashuvi va jamiyatning ma'naviy barqarorligi yo'lida ham katta ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, Musoxon Dahbidiy ta'limotidagi inson kamoloti konsepsiyasi bugungi kun sharoitida ham o'z ahamiyatini saqlab qolgan, shaxsning ruhiy, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda zamonaviy talablarga javob beradigan ilmiy-amaliy yo'l-yo'riq vazifasini bajaradi. Shu nuqtai nazardan, ushbu ta'limot g'oyalari nafaqat shaxsiy o'sish va ma'naviy boylikni oshirish, balki butun jamiyat barqarorligi va ma'naviy rivojlanishida muhim vosita sifatida qadrlanishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Komilov N. Tasavvuf. II kitob. Tavhid asrori. – T.: O'zbekiston – G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1999. – 206 b.
2. Rouzentel F. Torjestvo znaniya v srednevekovom Islame / Perevod s angliyskogo. – M.: Nauka, 1978. – S. 158-192.
3. Tasavvuf atamalari izohli lug'at. I. Usmonov (va boshq). – T.: Movarounnahr, 2015. – 360 b.
4. Xolmo'minov J. Naqshbandiya ta'limoti va Markaziy Osiyo xalqlari ma'naviy birligi. –T.: Yangi Nashr, 2018. – 28 b.
5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Qur'on ilmlari. – T.: HILOL-NASHR, 2019. – 504 b.
6. Shimmel A. Jonon mening jonimda. – T.: Sharq, 1999. – 93 b.
7. Shimmel A. Mir islamskogo mistitsizma. – M.: Aleteya, Enigma, 2000. – 416 s.